

Sağlık turizminde rekabet: AB ortalaması ve Türkiye'nin fiyat, hizmet kalitesi ve diğer unsurlar açısından konumu

Behlül Ünver

1975 yılında İstanbul'da doğan ve aslen Sivaslı olan Behlül Ünver, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Kurumları Yöneticiliği yüksek lisans programını, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat lisans programını ve Marmara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Radyoloji programını tamamladı. Sağlık yönetimi, sağlık mevzuatı, finansmanı ve strateji danışmanlığı alanlarında uzmanlaştı. Yaklaşık 25 yıl boyunca Kadıköy Hastanesi, Academic Hospital, Marmara ve Maltepe Üniversiteleri gibi kurumlarda üst düzey görevlerde bulundu. 2024 Ekim itibarıyla Sağlık Bakanlığı Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ) Genel Müdürü görevini sürdürmektedir. Evli ve üç kız çocuğu babasıdır.

Günümüzde, sağlık hizmetleri küresel hareketlilik bakımından incelendiğinde; yalnızca tıbbi ihtiyaçlara değil; sosyal, ekonomik, teknolojik ve sosyokültürel etkinliklere dayalı çok boyutlu bir ekosistem olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda genel hatlarıyla sağlık turizmini tanımlamak gerekirse; "sağlık turizmi, bireylerin sağlıkliklarını yeniden kazanmak ya da mevcut sağlık durumlarını koruyup iyileştirmek amacıyla kendi ülkeleri dışına çıkarak başka bir ülkede sağlık hizmeti aldıkları bir 'tıbbi seyahat' biçimi denilebilir. Genel olarak bireylerin başka bir ülkeyi tercih etmelerinin temel nedenleri, kendi ülkelerinde sunulan sağlık hizmetlerinin ekonomik açıdan yüksek maliyetli olması, uzun bekleme süreleri ya da hizmete erişimde yaşanan zorluklardan biri ya da birkaçı olabilir" (1).

Bu çalışmada genel olarak Türkiye'nin sağlık turizminde fiyat, hizmet kalitesi ve çeşitli unsurlar açısından rekabeti ele

alınacaktır. Ancak bu noktada, sağlık turizmi olgusunun daha kavranabilir olması hususunda sağlık turizmi literatüründe yer alan, bazı sağlık turizmi çeşitlerini de belirtmek gerekebilmektedir.

Sağlık turizmi kendi içerisinde; medikal turizm, termal turizm, üçüncü yaş (yaşlı, geriatri) turizmi, engelli turizmi gibi alt kategorilere ayrılabilir. Medikal turizmde daha çok hastane ya da sağlık tesisi odaklı cerrahi vb. uygulamalar ve tedavi yöntemleri kastedilirken, termal turizm mineralli su kaynaklarının tedavi amaçlı kullanımını kapsamaktadır. Üçüncü yaş turizmi, ileri yaştaki bireylerin hem sağlık hem de sosyal hizmet ihtiyaçlarını karşılarken, engelli turizmi ise özel gereksinimi olan bireylerin erişilebilir sağlık hizmetlerinden yararlanmasıdır. Bunların yanı sıra, günbegün globalleşen dünya düzeni ve teknolojik gelişmeler, sağlık turizmi alanında yeni trendlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Esenlik (wellness) turizmi, estetik turizmi, çeşitli psikolojik destekler gibi yeni eğilimler, geleneksel sağlık turizmi

tanımlarının ötesine geçerek bireylerin ruhsal, zihinsel ve bedensel bütünlüğünü hedefleyen daha bütüncül bir sağlık turizmi ekosistemine işaret etmektedir. Ayrıca, teletıp, çeşitli biyoteknoloji yenilikleri, sağlık turizmi portalları gibi teknoloji temelli pek çok yenilik sağlık turizminin iktisadi değerine doğrudan etki eden sektörler olarak ele alınabilir.

Bu alt dallarıyla ele alındığında sağlık turizmi oldukça geniş bir yelpazede değerlendirilen ve girift hâlde varlık gösteren büyük bir ekosistemdir. Bu dalların her biri kendi içerisinde pek çok ince nüansa sahip olmakla birlikte, temelde kişilerin ruhen ve bedenen sağlıklı olması prensibine dayanmaktadır. Bu tanımların her birinin kendi içerisinde büyük pazarlar olduğunun ve iktisadi bir çerçevede ele alınmasının altını çizmek gerekmektedir.

Bu çeşitlenme ve dönüşüm süreci yalnızca sağlık hizmeti sunan ülkeleri değil, aynı zamanda sağlık hizmeti alan bireylerin tercihlerini ve beklentilerini

de şekillendirmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkeleri de sağlık turizminin hem hizmet sunucusu hem de hizmet alıcısı yönüyle önemli aktörleri arasında yer almaktadır. Avrupa Birliğinin, birlik üyesi ülke vatandaşlarına her alanda sağladığı fırsatlar vardır. Sınır ötesi sağlık hizmetleriyle ilgili olan 2011/24/EU sayılı Avrupa Direktifi, Avrupa Birliğinin her ülkesinde Avrupa vatandaşlarının sağlık hizmetlerine erişimini mümkün kılmaktadır (2).

Avrupa ülkelerinde hızla artış gösteren yaşlı nüfus, artan kronik hastalık yükleri ve sağlık sistemlerinde yaşanan altyapı ve kapasite sorunları, Avrupa Birliği vatandaşlarını alternatif ve ulaşılabilir sağlık hizmetlerine yönlendirmektedir. Bu durum, Avrupa Birliği dışındaki alternatif destinasyonlara doğru yöndeki sağlık turizmi hareketliliğini artırmaktadır. Avrupa Birliği içinde hastaların kendi ülkeleri dışında sağlık hizmeti alabilmelerini mümkün kılan çeşitli yasal düzenlemeler ve bu durumu mümkün kılan sigorta şirketlerinin varlığı, sağlık turizmini destekleyici bir zemin oluşturmaktadır. Aynı zamanda Avrupa Birliği dışındaki ülkelerle kıyaslandığında fiyat, erişim süresi ve hizmet çeşitliliği gibi alanlarda önemli rekabet unsurlarını da gündeme getirmektedir.

Bu noktada Türkiye, hem coğrafi yakınlığı hem rekabetçi fiyatları hem de uluslararası standartlarda sunduğu sağlık hizmetleri ile AB vatandaşları için öne çıkan bir destinasyon olmaktadır.

Türkiye'nin teknolojik gelişmeleri takip eden sağlık altyapısı, yüksek nitelikli sağlık personeli insan kaynağı, tedaviye erişimde sağladığı hız ve devlet politikaları sayesinde; yalnızca bölgesel bir alternatif olmanın ötesine geçerek küresel düzeyde tercih edilen başlıca sağlık turizmi destinasyonlarından biri hâline gelmiştir. Özellikle son yıllarda, estetik cerrahiden organ nakline, tüp bebek tedavisinden ortopedik işlemlere, kalp ameliyatlarından çeşitli kanser tedavilerine kadar pek çok alanda Türkiye'nin tercih edilme oranı artmakta; bu durum ülkenin AB ortalamalarına kıyasla sunduğu avantajları daha görünür hâle getirmektedir. Tüm bunlara ek olarak medikal turizm dışındaki alanlarda da pazar büyüklüğü kendini geliştirmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki mevcut konumunu fiyat, hizmet kalitesi, altyapı kapasitesi ve diğer yapısal unsurlar çerçevesinde çok boyutlu, geniş bir bakış açısıyla ele almak ve bu alandaki genel eğilimleri ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin sağlık turizmine konu olan hizmetlerde nasıl bir profil çizdiği, hangi yönleriyle öne çıktığı ve sektörel gelişimini hangi dinamikler üzerinden sürdürdüğü analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca çalışmada, Türkiye'nin sağlık turizminde neden ve nasıl tercih edilen bir destinasyon hâline geldiğine ilişkin bütüncül bir değerlendirme sunulması hedeflenmektedir.

Sağlık turizmi kendi içerisinde; medikal turizm, termal turizm, üçüncü yaş turizmi, engelli turizmi gibi alt kategorilere ayrılabilir. Medikal turizmde daha çok hastane ya da sağlık tesisi odaklı cerrahi vb. uygulamalar ve tedavi yöntemleri kastedilirken, termal turizm mineralli su kaynaklarının tedavi amaçlı kullanımını kapsamaktadır. Üçüncü yaş turizmi, ileri yaştaki bireylerin hem sağlık hem de sosyal hizmet ihtiyaçlarını karşılarken, engelli turizmi ise özel gereksinimi olan bireylerin erişilebilir sağlık hizmetlerinden yararlanmasıdır.

Bu bakımdan ele alındığında, Avrupa Birliğinde sağlık turizmi alanındaki eğilimler ve Türkiye'nin bu alandaki konumunu daha iyi anlayabilmek için, Avrupa ülkelerindeki sağlık harcamalarına ilişkin verilerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

2022 yılında Avrupa Birliği genelinde kişi başına düşen cari sağlık harcaması ortalama 3 bin 685 avro olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, 2014 yılındaki 2 bin 658 avroluk seviyeye kıyasla yüzde 38,6'lık bir artışa işaret etmektedir. En yüksek ortalama harcama kişi başına 6 bin 590 avro ile Lüksemburg'da kaydedilirken, Danimarka (6 bin 110 avro) ve İrlanda (5 bin 998 avro) gibi ülkeler de üst sıralarda yer almıştır. Buna karşılık, Romanya (858 avro), Bulgaristan (990 avro) ve Polonya (bin 137 avro) gibi ülkelerde harcama seviyeleri AB ortalamasının oldukça altında kalmıştır (3).

Bu veriler, AB genelinde sağlık hizmetlerine yönelik talebin ve kamu/özel sağlık harcamalarının artmakta olduğunu ortaya koyarken; bazı ülkelerde yüksek maliyetlerin bireyleri alternatif çözümler aramaya yönelttiğini göstermektedir. Ayrıca, 2014'ten bu yana tüm AB ülkelerinde sağlık harcamalarının artış göstermesi, bireylerin daha erişilebilir, uygun maliyetli ve kaliteli sağlık hizmetleri sunan destinasyonlara yönelmesini daha da teşvik etmektedir. Bu bağlamda Letonya (%140,5), Litvanya (%125,6) ve Romanya (%123,1) gibi ülkelerde görülen yüksek oransal artışlar da bu eğilimi desteklemektedir (3).

Bu ortamda, Türkiye gibi uygun fiyatlarla yüksek kaliteli hizmet sunan ülkeler, hem ekonomik hem operasyonel anlamda sağlık turistleri için cazip alternatifler olarak öne çıkmaktadır. Artan sağlık harcamaları şifa arayan hastaları, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, daha erişilebilir ve bütçe dostu sağlık hizmetleri arayışına sokabilmektedir. Bu noktada coğrafi yakınlık, uygun fiyatlar, kısa bekleme süreleri ve hizmet kalitesi gibi faktörler, Türkiye'yi sağlık turizmi açısından öne çıkaran başlıca avantajlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, özellikle diş tedavisi, estetik cerrahi, göz sağlığı, tüp bebek, kanser tedavisi gibi alanlarda Avrupa pazarında rekabet gücü yüksek bir destinasyon hâline gelmiştir. Aynı zamanda akreditasyon sahibi hastaneler, uluslararası hasta koordinasyon sistemleri ve devlet destekli sağlık turizmi politikaları, Türkiye'nin bu alandaki konumunu daha da güçlendirmektedir. Dolayısıyla Türkiye, artan AB sağlık harcamaları karşısında, nitelikli ve uygun maliyetli sağlık hizmeti arayan Avrupalı hastalar için stratejik bir çekim merkezi hâline gelmiştir.

Avrupa Birliği genelinde sağlık turizminin hem ekonomik hem de sektörel etkileri giderek artmaktadır. Bu noktada Avrupa Birliği ülkeleri hem sağlık turizminde pazar hem de alıcı rolü üstlenmektedir. AB'ye gelen tüm turistlerin yüzde 4,3'ü sağlık amaçlı seyahat gerçekleştirmekte, bu da sağlık turizmini önemli bir niş pazar hâline getirmektedir. Almanya, Fransa ve İsveç, AB sağlık turizmi sektörünün önde gelen aktörleri konumundadır. Ayrıca, sağlık turizmi gelirlerinin yüzde 66 ila yüzde 75'i wellness (zindelik) turizminden elde edilmekte olup bu, sektörün yalnızca medikal tedavilerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda yaşam kalitesini artırıcı hizmetlerin de önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Yıllık yaklaşık 46,9 milyar avro gelir sağlayan AB sağlık turizmi pazarı, toplam turizm gelirlerinin yüzde 4,6'sını ve AB28 GSYİH'sinin yüzde 0,33'ünü oluşturmaktadır. Bu gelirin yüzde 75'inden fazlası İsveç, Fransa, Polonya, İtalya ve Almanya gibi beş ülkeden sağlanmaktadır. Sektör analizleri, Avrupa'da sağlık turizminin hem istikrarlı bir seyir izlediğini hem de büyüme potansiyelini koruduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, sağlık turizmine hizmet veren birçok klinik ve sağlık kuruluşunun aynı zamanda yerel hastalara da hizmet sunması, bu alanın yerel sağlık sistemleriyle entegrasyonunu ve ek gelir yaratma kapasitesini güçlendirmektedir. Öte yandan, sağlık turizminin istihdam yaratıcı etkisi ve çevresel sürdürülebilirliğe katkısı da literatürde dikkat çeken diğer unsurlar arasında yer almaktadır. Bu tablo, Türkiye gibi sağlık turizmine stratejik yatırımlar yapan ülkelerin Avrupa pazarında daha fazla pay alabileceğini göstermektedir (4).

Nitekim Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki yükselişi yalnızca uygun fiyat avantajıyla sınırlı değildir; yüksek hizmet kalitesi, uzman sağlık personeli ve geniş tedavi yelpazesi ile de dikkat çekmektedir. Türkiye'de sağlık hizmetlerinin ortalama maliyetleri, ABD'ye kıyasla yüzde 50

ila yüzde 70 oranında daha düşük seviyededir. Buna karşın, Türkiye'de görev yapan sağlık personelinin büyük bölümü modern tıp alanında deneyimli ve uluslararası standartlarda eğitim almış profesyonellerden oluşmaktadır. Özellikle İstanbul, sağlık turistlerinin yaklaşık yüzde 40'ını tek başına çekerek, en önemli medikal turizm merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Türkiye'de estetik cerrahiden diş sağlığına, organ nakillerinden tüp bebek tedavisine kadar geniş bir sağlık hizmeti yelpazesi sunulmakta; ayrıca pek çok uluslararası akredite sağlık kurumu, hem güvenlik hem de kalite bakımından sağlık turistlerine güven vermektedir. Tüm bu unsurlar, Türkiye'yi küresel sağlık turizmi pazarında rekabetçi ve sürdürülebilir bir aktör konumuna taşımaktadır (5).

Türkiye'nin sağlık turizmi sektörü, son yıllarda istikrarlı bir büyüme göstermektedir. 2023 yılında, Türkiye'ye sağlık hizmeti almak amacıyla gelen ziyaretçi sayısı 1 milyon 538 bin 643'e ulaşmış ve bu ziyaretlerden elde edilen gelir 3 milyar 6 milyon 92 bin ABD doları olmuştur. 2024 yılında ise 1 milyon 506 bin 442 kişi sağlık hizmeti için Türkiye'yi tercih etmiş ve bu ziyaretlerden elde edilen gelir 3 milyar 22 milyon 957 bin ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2025 yılının ilk çeyreğinde ise 354 bin 457 kişi sağlık hizmeti almak amacıyla Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu dönemde elde edilen sağlık turizmi geliri 643 milyon 356 bin ABD doları olmuştur. Bu rakam, toplam turizm gelirlerinin yüzde 6,9'unu oluşturarak sağlık turizminin Türkiye ekonomisindeki artan önemini göstermektedir (6).

Sağlık turizmi hizmetlerinde fiyatlandırma, birçok değişken faktöre bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilir. Her şeyden önce uygulanacak tedavinin türü ve hastalığın ciddiyeti, maliyetin belirlenmesinde başlıca unsurlardan biridir. Bununla birlikte, sağlık kurumunun bulunduğu ülke ve şehir, teknolojik altyapısı, sahip

olduğu uluslararası akreditasyonlar, hasta hizmetleri kapsamı ve işletme giderleri gibi etkenler de alınan sağlık hizmetinin ücretlendirilmesi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Doktorun akademik geçmişi, tecrübesi ve alanındaki uzmanlık düzeyi ise özellikle uluslararası hasta nezdinde tercih sebebi olduğu için bu faktör de ücretlendirmeye yansır. Tüm bu bileşenler göz önünde bulundurulduğunda, ülkeler arasında veya kurumlar özelinde net ve sabit bir karşılaştırma yapmak neredeyse imkânsız hâle gelmektedir. Akademik literatürde de bu konudaki belirsizlik dikkat çekici düzeydedir; çünkü sağlık turizmi pazarının dinamik ve değişken yapısı nedeniyle sağlıklı ve güncel fiyat verilerine ulaşmak oldukça güçtür.

Bu alanda nicel nitelikte karşılaştırmalar yapabilmek ve akademik analizlere dayalı politika önerileri geliştirebilmek için tedavi fiyatlarının şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılması büyük önem taşımaktadır. Ancak ne yazık ki sağlık turizmi sektöründe fiyatların genellikle rekabete dayalı pazarlama stratejileri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Sağlık kurumları ve aracı kuruluşlar, potansiyel hastaları çekmek amacıyla fiyatlandırma konusunda esnek davranmakta, sıklıkla bu ticari verileri açıklamaktan kaçınmakta veya belirli hizmet paketleriyle yanıltıcı izlenimler oluşturabilmektedir. Ayrıca ekonomik dalgalanmalar, döviz kuru değişimleri, ülkeler arası mevzuat farklılıkları, sigorta sistemlerinin kapsamı ve sağlık hizmetleri üzerindeki vergilendirme politikaları gibi dışsal etkenler de fiyatların sıklıkla güncellenmesine neden olur. Bu nedenle veriler çoğu zaman karşılaştırmaya elverişli olmamakta, ulaşılabilir olanlar ise ya güncelliğini yitirmiş ya da bağlamından kopuk bilgiler içermektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılacak çalışmaların sağlıklı bir zemin üzerinde yükselmesi için güvenilir, güncel ve standartlaştırılmış veri setlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Buna ek olarak, sağlık hizmetlerinde fiyatlandırmanın sadece ekonomik bir değişken olarak ele alınması, sektörel ve akademik açıdan önemli bir indirgemecilik sorunu doğurmaktadır. Zira fiyatlandırma, yalnızca sunulan hizmetin doğrudan maliyetleriyle değil, aynı zamanda sağlık hizmetinin niteliği, hasta güvenliği, etik standartlar, hasta memnuniyeti ve tedavi sonrası takip gibi çok boyutlu kalite göstergeleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Örneğin bir ülkenin düşük fiyatlarla sağlık hizmeti sunması, o ülkenin sağlık turizmi

açısından daha avantajlı olduğu anlamına gelmemektedir çünkü düşük maliyet, kimi zaman kalite standartlarından taviz verilmesi pahasına elde edilebilmektedir. Bu durum, uluslararası hastaların ülke seçimi yaparken yalnızca fiyat kriterine değil, aynı zamanda hizmetin güvenilirliğine, akreditasyon durumuna, sağlık profesyonellerinin yetkinliğine ve uluslararası hasta hakları uygulamalarına da dikkat etmelerini zorunlu kılmaktadır.

Dolayısıyla fiyatlandırma meselesi, yalnızca iktisadi bir karşılaştırma alanı değil, aynı zamanda sağlık politikalarının şeffaflığı, etik ilkeler ve hizmet kalitesi çerçevesinde ele alınması gereken çok katmanlı bir değerlendirme konusudur. Bu bağlamda, sağlık turizmine dair fiyat verilerinin açıklığı yalnızca akademik analizler açısından değil, aynı zamanda uluslararası hasta güvenliği, sektörel regülasyonlar ve kamu sağlığı politikaları açısından da kritik öneme sahiptir.

Ancak yine de, ortalama fiyatlar üzerinden bir fikir çıkarımı yapılmak istenirse, çalışmanın ele alındığı tarih itibarıyla yapılan karşılaştırmalı fiyat analizlerine göre, tek göz katarakt ameliyatı Avrupa Birliği ülkelerinde ve ABD'de oldukça yüksek maliyetlerle gerçekleştirilmektedir. Örneğin Fransa'da bu işlem ortalama 3 bin avro (7), İspanya'da 3 bin 800 avro, Almanya'da ise 4 bin 800 avro seviyelerine kadar ulaşmakta; ABD'de ise 7 bin avro bandına kadar çıkabilmektedir (8). Buna karşın, Türkiye'de aynı nitelikteki operasyon yaklaşık 2 bin 500 avro düzeyinde gerçekleştirilmektedir (8).

Hem tıbbi teknoloji hem de uzmanlık düzeyi bakımından AB ülkeleriyle aynı standartları sunan Türkiye, bu alanda yüksek kaliteyi çok daha uygun maliyetle sağlayarak sağlık turizminde önemli bir rekabet avantajı elde etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin sadece uygun fiyatlarla değil, aynı zamanda hasta memnuniyeti, erişilebilirlik ve hizmet hızı açısından da bölgesel bir cazibe merkezi hâline geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, tüm bu veriler ışığında, Türkiye'nin sağlık turizmindeki yükselişi sadece maliyet avantajıyla sınırlı kalmamakta; hizmet kalitesi, uluslararası hasta memnuniyeti, kısa bekleme süreleri ve kolay erişilebilirlik gibi birçok faktörle desteklenmektedir. Türkiye'de hastalar, ileri teknolojilerle donatılmış hastanelerde, alanında uzman hekimler tarafından hızla

tedaviye alınmakta; AB ülkelerinde aylar sürebilecek işlemler çoğu zaman birkaç gün içinde planlanıp tamamlanabilmektedir. Özellikle coğrafi yakınlık, vize kolaylığı, uçuş çeşitliliği ve kültürel yakınlık gibi lojistik avantajlar da AB vatandaşları için Türkiye'yi tercih edilebilir bir destinasyon hâline getirmektedir. Tüm dünyadan şifa arayan kimselerin, artan ilgisi ve memnuniyet oranları, Türkiye'nin bu alandaki konumunu her geçen gün daha da güçlendirmektedir. Sağlık hizmetlerinde küresel ölçekte güvenilir, erişilebilir ve bütüncül bir çözüm arayanlar için Türkiye, yalnızca alternatif bir seçenek değil, birçok açıdan öncelikli bir tercih hâline gelmiştir. Türkiye, sağlık turizmi alanında sürdürülebilir bir büyüme yakalamasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bölgesel ve küresel sağlık pazarında da stratejik bir oyuncu olmuştur.

Kaynaklar

- 1) Kuzhan, K., & Gönen, S. (2024). Türkiye'de sağlık turizmi ve pazan üzerine bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 27-50.
- 2) Ulusoy, H., & Tosun, N. (2020). Comparisons of Health Tourism Within the EU Countries. In K. Androniki et al. (Eds.), *Strategic Innovative Marketing and Tourism: 8th ICSIMAT, Northern Aegean, Greece, 2019* (pp. 385–392). Cham: Springer International Publishing.
- 3) Eurostat. (2024, Kasım 15). Health care expenditure in the EU. European Commission. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241115-1> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).
- 4) Regiondo. Health tourism in the EU: Benefits, destinations and economic impact. Regiondo Blog. <https://pro.regiondo.com/blog/health-tourism-eu/#:~:text=Health%20tourism%20brings%20in%20%E2%82%AC,%2C%20Poland%2C%20Italy%2C%20and%20Germany> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).
- 5) Market.us. Medical Tourism Statistics. <https://media.market.us/medical-tourism-statistics/> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).
- 6) UŞHAŞ – Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (2024). Sağlık Turizmi Verileri. <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).
- 7) Elsan Healthcare. What are healthcare costs in France for international patients? https://www.elsan.care/en/our-news/what-are-healthcare-costs-france-international-patients?utm_source (Erişim Tarihi: 20.06.2025).
- 8) Bookimed. Cataract surgery (one eye): Prices and clinics comparison. <https://us-uk.bookimed.com/clinics/procedure=cataract-surgery-one-eye/> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).